

Het Hanzestadproject

Een concreet stedelijk actieplan voor duurzame ontwikkeling

Martijn De Coster

Het Hanzestadproject is een uniek 'think globally, act locally'-proces, een beweging van onderuit die streeft naar een duurzame ruimtelijke ordening voor Brugge en ommeland. Onze sleutelwoorden zijn: duurzame democratie - solidair en warm burgerschap - duurzame ontwikkeling – participatie & coproductie.

Van IK tot WIJ, van WIJ tot WIJK en van WIJK tot WERELD

Ten opzichte van de grote uitdagingen waar we wereldwijd voor staan, is het heersende verhaal van hoop vandaag nog steeds dat van een duurzame ontwikkeling als 'grote gemene deler' waarachter een zeer brede coalitie zich weet te scharen. Het is een coherente visie op een mogelijke weg die ons uit de ontstane impasse zal leiden. We zien echter eveneens dat het model langzaam maar zeker zijn betekenis dreigt te verliezen. De amper ingeloste verwachtingen omtrent de top in Johannesburg en de weigeringen tot ratificatie van wereldwijd erkende actieplannen zijn wat dat betreft tekenend. Hoewel Locale Agenda 21, het tot nu toe meest succesvolle programma inzake duurzame ontwikkeling, de verantwoordelijkheid voor het implementeren van zijn actieprogramma hoofdzakelijk bij de lokale overheid situeert, lijkt het lokale beleid lang niet altijd zijn progressieve voortrekkersrol te kunnen of willen waarmaken. Bovendien heeft ze in veel gevallen aan initiatiefrecht ingeboet. Ook bij planners, tewerkgesteld binnen deze overheidsinstanties, heerst vaak ontevredenheid over de gang van zaken terwijl meestal geen echt alternatief voorhanden is.

Maar al te vaak zit duurzame ontwikkeling stevig ingebed in een hoog wetenschappelijk discours, wat voor een stuk noodzakelijk is gezien de complexiteit van de uitdaging. Het lijkt echter hoe langer hoe meer louter een zaak van academici onderling te worden, waarbij de wetenschappelijke argumenten als het ware vanzelf tot een betere toekomst moeten leiden. Met deze blijvende professionalisering dreigt echter ook de slagkracht en de verstaanbaarheid van het ontwikkelingsmodel teloor te gaan. Bovendien kunnen we ernstige vragen stellen bij de draagkracht van het model zonder de ondersteuning van een actieve civiele beweging. Zoals men spreekt van sociale 'verworvenheden', zou men kunnen stellen dat een duurzame (stedelijke) ontwikkeling moet worden afgedwongen. Anders dreigt al gauw een naast zich neer leggen van dit ideeëngoed ten voordele van een struisvogelpolitiek, al of niet gevoed door achterliggende belangenconflicten. Dit zijn echter schijnbare belangenconflicten, want het ecosysteem is er voor iedereen, de natuur mag dan in wezen amoreel zijn, hierin is ze rechtvaardig, wat echter niet wegneemt dat de lasten onrechtvaardig verdeeld kunnen worden.

Traditioneel lag de focus van de groene beweging hoofdzakelijk op het vrijwaren van de groene ruimte met als actieterrein het platteland. Stedenbouwkundigen daarentegen hadden niets te maken met ecologie. Gezien de sterke ruimtelijke verwevenheid van stad en open ruimte is er in wezen geen mogelijkheid om beide nog los van elkaar te zien. We vertoeven in een paradoxale situatie waarbij de ontstane ruimtelijke structuur het ons behoorlijk moeilijk maakt om ons dagelijkse

handelen nog op een ecologisch verantwoorde manier in te richten¹. We kunnen dit zien als een soort lawine-effect dat zichzelf voortdurend dreigt te versterken. Zo creëert de alomtegenwoordigheid van de auto een sterke vraag naar autolocaties en een mentale afstemming op autogebruik. Autolocaties bewerkstelligen opnieuw een vraag naar automobilititeit. Zo zijn er tal van zichzelf versterkende processen aan de gang en is er dringend nood aan een duidelijke trendbreuk.

De nodige stappen werden een tijd geleden genomen om het langdurige ruimtelijke wanbeleid aan te pakken via het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV). Zo'n omschakeling gebeurt echter niet van vandaag op morgen, daarenboven blijkt de grootste uitdaging het omvormen van de mentaliteit. Ondanks de maatregelen die werden getroffen om ons ruimtelijk beleid uit het verleden drastisch te corrigeren blijft de heersende houding er al te vaak één van 'business as usual'. Kunnen we nog toestaan dat in het Kyoto-tijdperk, elke druppel olie, elke gram CO₂ die werd uitgespaard opnieuw wordt tenietgedaan door het verder ondoordacht plannen van onze schaarse ruimte?

Steden op zoek naar stedelijkheid en burgers op zoek naar de Hanzestad

In Brugge worden een aantal ruimtelijke uitdagingen die zich voordoen op een interessante manier op de brede maatschappelijke agenda geplaatst. Uit een aantal plaatselijke acties tegen het gevoerde beleid, elk met een verschillende focus en uiteenlopende programmapunten, is in mei 2002 een overkoepelende beweging ontstaan onder de vorm van het 'Groene Gordel Front' (GGF)², een beschermende cirkel rond het bedreigde Lappersfort en het Chartreusegebied. De plannen om het Lappersfortbos te kappen ten voordele van een busstelplaats, een KMO- en ambachtelijke zone, de mogelijke realisatie van een zuidelijke ontsluiting van de stad langs de Vaartdijkstraat en daarenboven ook nog eens de resterende groene gordel gedeeltelijk te vervangen door 'kantoorachtigen' heeft menig Bruggeling wakker geschud. Deze plannen betekenen een teloorgang van een aantal kwaliteiten die momenteel nog aanwezig zijn. Er werd dan ook met succes gemobiliseerd tegen het uitvoeren van deze plannen, ten voordele van een versterken van de kwaliteiten van de nog resterende open ruimtes. De Vaartdijkstraat zou tot een ideale trage weg kunnen worden uitgebouwd, het Lappersfortbos tot een stadsbos, het Chartreusegebied als open ruimte tot een recreatieve groene gordel, opdat Brugge niet zou vergroeiën met zijn buurgemeentes. Het GGF is er op korte termijn in geslaagd om een netwerk van een honderdtal partners uit te bouwen en wordt gesteund door een beschermcomité bestaande uit een 300-tal prominente figuren uit Brugge en Vlaanderen die zorgen voor het symbolische draagvlak van de beweging. Communicatie met deze partners geschiedt via veelvuldig gebruik van het internet. Het uitwisselen van informatie tussen de partners onderling en het informeren van een breed publiek via de media is cruciaal voor het GGF. Deze krachtenbundeling en de brede sympathie waarop het kan rekenen stelt het GGF in staat om mits de steun

¹ Een toepasselijke omschrijving van de paradox werd geformuleerd door cultuurfilosoof Lieven De Caeter in een interview met Joachim Declerck, Dieter Delbaere en Roeland Dudal: 'Transcendentiaal Struisvogelisme' http://www.studioopencity.org/NL/tud_interviewLdC.htm

² Het is binnen deze context moeilijk om alle partners en omstandigheden die hebben bijgedragen tot de totstandkoming van het GGF tot in de details uit te doeken. Hierbij willen we zeker de belangrijke rol die zij hierin hebben gespeeld niet verwaarlozen. Voor een uitgebreid verslag zie www.ggf.be en www.regiobrugge.be

van het gehele netwerk en de expertise die daar aanwezig is, met een minimum aan middelen een sterk weerwerk te bieden aan op stapel staande plannen die niet duurzaam werden bevonden. Hierbij is eveneens een sterke verbondenheid ontstaan met vele andere noodzakelijke initiatieven zoals St(r)aten Generaal, De Zandvoordse struikroovers, Indymedia, de Lappersfort Poets Society,...

Een goed jaar later werd binnen de schoot van het GGF de verbreding verder gezet door de oprichting van het Hanzestadproject, eveneens een 'grassroots'-beweging in de ware zin van het woord. Het is ontstaan uit de groeiende onvrede omtrent het nog steeds slabakkende engagement ten opzichte van duurzame ontwikkeling door het lokale beleid dat nochtans het Charter van Aalborg heeft ondertekend en een groot aantal troeven in handen heeft. Hiertegenover plaatst het Hanzestadproject een pro-actief burgerschap dat wil bewustmaken omtrent duurzame ontwikkeling, een kwalitatieve groene gordel vrijwaren en openbaarheid van bestuur bewerkstelligen. Dit vanuit het groeiende besef dat deze thema's niet langer kunnen losgekoppeld worden en een geïntegreerde visie vereisen.

Brugge is hierin zeker niet uniek, er zijn tal van interessante burgerinitiatieven in België. De kracht van het Hanzestadproject is echter de manier waarop het poogt om de aloude barrières en patstellingen te doorbreken. Het grote voordeel van deze beweging is dat het niet alleen bestaat uit de traditionele leden van de groene beweging, maar in zijn rangen vind je naast een brede waaier aan wakkere burgers zowel planners, journalisten, architecten, managers, advocaten en leraars. Vanuit de overtuiging dat een duurzaam beleid over de grenzen van verschillende disciplines heen dient tot stand gebracht, werden verschillende werkgroepen opgericht. Daarbinnen wordt over de grenzen van de disciplines heen nagedacht over een aantal thema's. Dankzij het in huis hebben van deze verscheidenheid werd het mogelijk om verder te gaan dan een louter negatief verhaal door zelf met tot de verbeelding sprekende voorstellen naar voren te komen. Zo wil het Hanzestadproject bijvoorbeeld op een overtuigende manier aantonen dat mits een duurzame mobiliteit de groene gordel niet moet worden aangesneden om de geplande doelstellingen te halen. Hier is opnieuw sprake van een constructieve samenwerking met verenigingen en ngo's die een reeds beter uitgebouwde organisatie hebben. Het Hanzestadnetwerk bevat een 15-tal verenigingen die eveneens een duurzaam Brugge verwelkomen, waaronder leden zoals het VODO, Greenpeace, de Bond van Trein-, Tram- en Busgebruikers, BBL, Wervel,... en het GGF als motor. Bovendien ligt het actieterrein in de stad, een gedurfd en kwalitatief beleid daar is van groot belang voor het al dan niet verder uithollen van de open ruimte die Brugge nog rest. In navolging van het witboek stedelijk beleid geloven we in de noodzaak om de stad zijn stedelijkheid terug te geven. "Stedelijkheid is de toekomst van Vlaanderen, de stadsrepubliek steunt op participatieve democratie en groeit rond projecten. Politiek en beleid moeten gevoelig worden bijgestuurd..."³ Een maatschappelijk debat over de toekomst van de stad en die van onze kinderen is dringend gewenst, hier ligt zeker een deel van de oorzaak van de antistedelijke houding die in België karakteristiek is geworden.

Met de verwijzing naar het historische economische hoogtepunt van Brugge, toen het een belangrijke rol speelde binnen de gehele Europese regio, werd meteen een

³ Voor dit zeer noodzakelijke en breed gevoerde debat omtrent stedelijkheid: www.thuisindestad.be

belangrijke klemtoon gelegd. Enerzijds is het een verwijzing naar de totstandkoming van de stedelijke wooncultuur, anderzijds verwijst het naar de tijd van de Brugse Hanze. Duurzame ontwikkeling vertrekt vanuit de veronderstelling dat economische, sociale en ecologische bekommernissen 'compatibel' zijn. Dat neemt echter niet weg dat we bij een resoluut doortrekken van de basisprincipes van duurzame ontwikkeling, waarschijnlijk bepaalde consequenties zullen moeten nemen die we nu nog maar amper kunnen overzien. De economische expansie kan nu eenmaal het ecologische systeem niet onbeperkt overvragen.

De sleutel tot duurzaam stedelijk beleid is daarom een langetermijnvisie die tevens genoeg flexibiliteit en openheid garandeert om met de veranderende werkelijkheid te kunnen omgaan. Het Hanzestadproject ambieerde vanaf het begin om een visie te ontwikkelen over een gewenste ruimtelijke structuur, waarbij de nog resterende landschappelijke kwaliteiten worden versterkt en een nieuwe inbreidende bundeling mogelijkheden creëert in de stad. Filosofie wordt hierbij aangevuld met concrete planmatige voorstellen op verschillende niveaus: een visie op de gewenste structuur voor de regio, voorstellen op wijkniveau en concrete kleinschalige strategische projecten. Het Hanzestadproject hoeft hierbij niet vanaf nul te beginnen, er zijn reeds tal van interessante voorstellen, onder meer binnen het kader van het RSV, die een concreet vertrekpunt zijn. Bestaande duurzame stedelijke voorstellen worden dan ook consequent in herinnering gebracht wanneer die dreigen in de vergetelheid te geraken.

Maar daarnaast is het zeker ook de bedoeling om een breed maatschappelijk draagvlak te creëren en om de weg voor te bereiden voor een toekomstige beweging. Het Hanzestadproject is op zich een voortzetting van inspanningen die reeds werden geleverd in de jaren zeventig, toen Brugge met de huidige directeur van het instituut voor natuurbehoud Eckhart Kuijken een sterke groene beweging kende. Het opbouwen van een structuur waarop toekomstige generaties kunnen steunen, is noodzakelijk om weerwerk te kunnen bieden ten opzichte van het heersende kortetermijndenken. De focus ligt dan ook eerder op het in gang zetten van een dynamisch proces. Met kordate en symbolische acties worden bepaalde zaken extra in de kijker gesteld, of wordt aan sensibiliseren gedaan.

Vanuit het Hanzestadproject wordt geijverd voor een doorgedreven openbaarheid van bestuur, een doelstelling binnen het kader van duurzame ontwikkeling die reeds vanaf het Brundtland-Rapport werd vooropgesteld als noodzakelijke voorwaarde voor de effectieve verwezenlijking ervan. Naar onze mening een noodzakelijke attitude om de verzuring ten opzichte van het beleid tegen te gaan en mensen weer actief bij hun leefomgeving te betrekken. We moeten de democratie weer durven voorop te stellen in zijn meest perfecte vorm. Wat ons echter niet ontdoet van de plicht om kwaliteit na te streven in plaats van kwantiteit, een attitude die soms verloren gaat in een meerderheidsdenken⁴. Legitimering komt niet enkel en alleen voort uit het maken van een nipte optelsom. Een agendapunt is dan ook het oprichten van een stedelijke 'communicatieraad' en het aangaan van stadsdebatten op verschillende niveaus te Brugge.

⁴ Met dank aan Noortje Wiesbauer van **St(r)aten Generaal** voor het verschaffen van deze en vele andere inzichten vanaf de aanvang van de beweging.

De betrachting is om in alle openheid in dialoog te treden met alle mogelijke betrokkenen. Tijdens de vele bezoeken aan kabinetten, vakbonden, gemeenteraden, Gecoro's en het provinciebestuur wordt telkens het Hanzestadverhaal gebracht, maar er wordt eveneens geluisterd naar de suggesties en commentaren die uit de verschillende hoeken komen. De houding die hierbij primeert, is dat er nooit sprake kan zijn van een absolute waarheid. Daarom worden ook steeds verschillende ruimtelijke scenario's uitgewerkt. Tijdens onze contacten blijkt dat ook binnen het bedrijfsleven deze ideeën weerklank vinden, ook daar is er een groeiend besef van verantwoordelijkheid. Albert Einstein wist immers: "The problems we have today cannot be solved by thinking the way we thought when we created them."

Waar 'Lokale Agenda 21' als concreet actieprogramma een succesverhaal was inzake het stimuleren van initiatieven voor gemeenschappen, zijn vandaag reeds een heleboel verschuivingen merkbaar. Enerzijds is er een neiging om meer te gaan werken aan de hand van wat men systeemanalyse noemt. Anderzijds ligt het initiatief zeker niet langer bij de lokale overheid alleen en wordt de noodzaak gezien om ook niet-officiële instanties een voortrekkersrol te laten vervullen. Meer en meer wordt daarom duurzame ontwikkeling vertaald naar instrumenten die op een zo breed mogelijk terrein kunnen worden toegepast. 'The Natural Step' (TNS) is zo'n instrument. Initieel ontwikkeld als duurzaam kompas voor bedrijven (waaronder Interface, Scandic Hotels,...) wordt TNS nu ook toegepast op steden en is het zeer toegankelijk voor gemeenschappen. Ook voor scholen en gezinnen is een model in de maak. In Zweden en Canada zit 'TNS for communities' momenteel in experimentele fase. De grote uitdaging voor de toekomst hierbij is het op elkaar afstemmen van burger- en overheidsinitiatieven die streven naar duurzaamheid⁵.

Het Hanzestadproject is eveneens opgebouwd volgens het ABCD-actiemodel van TNS. De eerste noodzakelijke stap wordt hierbij omschreven als het bewerkstelligen van het noodzakelijke besef vooraleer tot actie over te gaan ('Awareness'). Vervolgens wordt met een 'Baseline mapping' een globale strategie uitgestippeld, waarop vervolgens ('Create a vision') een sterke visie moet worden gecreëerd en tot uitvoering worden gebracht ('Down to action'). Belangrijk bij dit alles is het besef dat we nog lang geen vat hebben op de complexiteit van ons ecosysteem, maar toch moeten trachten om problemen bij de wortel aan te pakken. Heuristische aanpak dus, als uitdaging en niet als probleem. Ruimtelijk vertaald brengt dit bijvoorbeeld het inzicht dat CO₂-reducties samengaan met een ruimtelijk beleid dat alle kansen biedt aan een duurzame mobiliteit (bijvoorbeeld door een ABC-planning), dat er kwalitatieve trage wegen⁶ worden gevrijwaard die woon-werkverkeer met de fiets tot een plezier maken. Dat recreatie kan in de directe woonomgeving. Al te vaak wordt het debat verengd tot de gekende tegenstellingen waarbij men voor de keuze wordt gesteld tussen werkgelegenheid en behoud van de groene gordel, alsof er niet meerdere opties zijn. Om te overtuigen van de dringende noodzaak van duurzame ontwikkeling is waarschijnlijk nog niet aan de noodzakelijke voorwaarde voldaan, precies daarom is er nog werk aan de winkel.

⁵ Zie hiervoor ook 'Local Agenda 21: The Pursuit of Sustainable Development in Subnational Domains' door William M Lafferty in Devuyt D. (ed.) 2001. 'How Green is the City?', Columbia University Press, New York.

⁶ De term 'trage wegen' werd opgepikt te Gent, waar een interessant beleid wordt gevoerd omtrent groene assen die penetreren tot in de kern van de stad.

Samenvattend voor andere bewegingen van onderaf zouden we kunnen stellen dat het zeker loont om over de eigen grenzen heen te kijken, zowel in de richting van andere organisaties als naar andere disciplines toe. Het kaderen van de eigen streefdoelen binnen dat van een duurzame ontwikkeling opent onverwachte mogelijkheden. Het is en blijft een belangrijke taak voor civiele bewegingen om te duiden wat er leeft en op te komen voor een kwalitatieve leefomgeving. Er worden zeker interessante pogingen ondernomen om duurzame ontwikkeling een brede basis te geven. Door de samenwerking met verschillende partners en de expertise die hierbij beschikbaar is, kan er veel meer.

We hopen in ieder geval om in Brugge in de toekomst het debat nog meer te kunnen opentrekken, tot een samenwerking te komen met de lokale overheid, constructieve voorstellen te blijven doen en een breder publiek te kunnen bereiken en motiveren om hierbij effectief iets samen te kunnen doen bewegen in de richting van Hanze-topia.

“We zoeken geen absolute waarheid, maar een waarheid met vele waarheden erin. We willen een wereld met vele werelden erin. We bouwen een beweging van één nee en vele ja’s. Het is vandaag niet nodig om de wereld te veroveren, het is voldoende haar nieuw te maken. We willen geen macht maar autonome ruimtes waar “democratie, vrijheid en rechtvaardigheid” kunnen bloeien. Ons doel is niet om zelf de macht te grijpen, maar om principieel de centralisatie van macht te bestrijden. We willen een revolutie die revolutie mogelijk maakt. Niet een droom van een revolutie, maar een dromende revolutie. Een droom die de slaap wegneemt. De enige droom die wakend wordt gedroomd. De geschiedenis die wordt gebaard en grootgebracht van onderaf.”

Nieuwjaarswens van de Zapatistische Subcommandante Marcos.

(Martijn De Coster, in samenwerking met de groep Hanze planning)

verdere informatie:

<http://www.ggf.be>

doorklikken op ‘Hanzestadproject’

<http://www.regiobrugge.be>

voor gedetailleerde berichtgeving van onze acties, ‘de XII Brugsche werken’ en de filosofische bundel ‘Tekens aan de wand’ en de ‘Lappersfort Poets Society’.

<http://www.naturalstep.org>

toegankelijk ‘framework’ duurzame ontwikkeling

contactpersoon :

Luc Vanneste (groenegordelfront@myonline.be) - 050/39.09.57

[Martijn De Coster is werkzaam als architect en behaalde een postgraduaat ‘Human Ecology’ aan de VUB. Momenteel werkt hij een master af binnen het departement ‘Human Settlements’ van de KU Leuven.]